

ERNST WIGFORSS

Utopier och verklighet

Titeln på det jag skall säga, nämligen Utopier och verklighet, har jag ingenting att invända mot därför att jag har använt ordet utopier i den som jag tycker riktiga betydelsen. Det är över huvud taget alla de mål som vi ställer upp för oss och som innebär så pass stora förändringar i det som finns, så att man kan säga, att det är något nytt. Det kan ju å andra sidan låta ganska egendomligt eftersom jag kommer att tala om partiprogrammet som är, som ni alla vet, ett klart uttryck för den s.k. marxistiska socialismen. Är det någonting som åtminstone en del utav utanförstående har sagt vara Marx stora uppgift så är det att han slog ihjäl alla utopier. Han ersatte utopierna med vetenskap som skulle bära upp det nya samhället.

Jag skall inte försöka uppehålla mig mycket vid den saken. Låt mig bara erinra om att verkligheten omkring oss har under det förflutna, låt oss säga de senaste 50 åren, förändrats på ett sådant sätt, att de mål som vi ställer för oss också måste ha blivit förändrade. Vi får komma ihåg att, när Palm och när hans efterföljare, både Branting och Danielsson, tog upp frågan om hur man skulle kunna förändra det samhället, så var det inte ett samhälle som svarade emot det samhälle som Marx tänkte sig skulle ligga bakom det, som kallades den socialistiska revolutionen. Jag skall inte tala mer än en timme. Jag har många ting att säga och jag måste lämna ut mängder av ting. Men jag kan inte låta bli att erinra om den tolkning av marxismen, som gjordes under den svenska socialdemokratins första tid, och som jag med mycket känd konservatism har hållit fast vid. Det var att samhället själv måste förändra sig mycket kraftigt, innan det kan bli tal om att genomföra den nya organisationen, den socialistiska organisationen. Den som också Marx såg såsom framtiden, fastän han mycket litet talade om hur framtiden skulle se ut. Vi hade ett samhälle där lönarbetareklassen höll på att växa till. Vad skulle då en svensk socialdemokrati ta för några avgörande beslut under sin första tid? Marxismen talade om revolution, men revolution är ett mångtydigt ord och den kan ske på så många sätt. Vi hade inte en gång en arbetareklass, som hade något inflytande, därför att vi inte hade röst.

Det första avgörandet som det socialdemokratiska partiet fick fälla, det var om det skulle i allmänhet tala om revolution, som då skulle betyda någon slags våld. Eller om det skulle gå den långsamma men säkrare vägen, att skaffa en majoritet av det svenska folket, som ställde sig bakom de radikala förändringar av det ekonomiska livet, som låg i marxismens själva utgångspunkter. I det ögonblick det svenska socialdemokratiska partiet valde den demokratiska vägen, alltså att man skulle ha en majoritet av folket bakom sig, när man genomförde de olika förändringarna som skulle innebära den s.k. revolutionen, tog man det avgörande steget. Det gör att all kritik som vill rikta sig mot denna punkt, måste för att bli tagen på allvar, tala om vad man annars skulle ha kunnat göra. Svagheten hos den kritik, som riktar sig emot socialdemokratin, är att den endast kan säga, att vi inte har kommit långt genom denna demokrati. Men vart skulle vi ha kommit om vi inte hade fått demokratin? Det är det ingen som kan säga.

Demokratin var alltså det första avgörande steget. Med demokratin följde frågan: Kan vi, sedan vi fått en demokrati i betydelsen av att alla har rösträtt, men innan vi har någon majoritet; kan vi göra någonting för att antingen förbereda eller, genomföra en del av det som ligger i hela den socialistiska föreställningen om ett annat samhälle. För säkerhets skull, skall jag med det samma försöka tala om vad jag själv alltid har menat med ett sådant samhälle.

Det är inte ett sådant samhälle där alla skulle, var och en, äga en liten bit av kapitalet, för det är en utopi värre än något som socialister någonsin har dragit upp. Det är alltså en liten grupp, alltmer kanske koncentrerad till vissa familjer, som har bestämmanderätten över det ekonomiska livet. Den socialistiska idén är att den egendom, som är själva det materiella underlaget för samhällslivet, den skall vi äga på något sätt gemensamt. Jag skall med detsamma säga att åtminstone för min del har det under hela min agitationstid varit ett intresse att tala om att detta skall inte betyda att nödvändigtvis en stat skall äga allting med sina ämbetsmän och kanske sin byråkrati, utan vi skall söka alla de olika former av gemensam bestämmanderätt, som är det centrala i den socialistiska idén.

Frågan var, vad kunde man göra innan tiden var mogen för att på allvar börja resonera om denna gemensamma bestämmanderätt över hela det ekonomiska livet. Ja, man kunde ta samhället som det var och säga att vi kan ingenting göra, vi får bara agitera. Men det var omöjligt, om vi samtidigt talade om att vi ville samla den tillväxande arbetareklassen under socialismens idéer. Det var omöjligt att säga till dessa nya grupper, att så länge vi inte har en majoritet i hela landet och så länge vi inte ser att utsikterna finns för en socialistisk omvälvning, så länge får ni finna er i att ha som ni har det. Det finns ingenting att göra. Det hade varit omöjligt för en fackföreningsrörelse att växa upp. Och ni vet att när fackföreningsrörelsen började växa fram i vårt land, så var den så nära förbunden med den socialdemokratiska rörelsen och idéerna att fackföreningsmän kunde vara socialistiska talare. Jag vill inte säga att vi är enastående på något sätt i fråga om denna förening av det fackliga och den politiska rörelsen, men vi är i alla händelser kanske en liten smula längre komna, om det nu anses vara längre komna i ett sådant samarbete att man kan tänka sig att de förändringar i samhället som vi kallar för socialistiska skall lika mycket vara resultatet av den fackliga rörelsen som av den politiska.

Vad har vi då gjort under hela den tid som vi växte oss starka politiskt? Jo, först genomförde vi den utopi som heter den allmänna och lika rösträtten. Vi var inte ensamma om det, och det finns det ingenting som jag tycker är viktigare att då och då erinra folk om och senast har det gjorts av Erlander. Det talas ofta om att socialdemokratin har styrt det här landet i 40 år, och det förefaller ibland som om de som säger det menar, att vi kunde göra ungefär vad vi ville. Vi får komma ihåg att vi har visst inte haft någon sådan makt, varken på det ena området eller det andra. Vi har genomfört den ena förändringen efter den andra, men vi har gjort det med hjälp av andra.

Själva denna politiska demokrati, som var förutsättningen för reformerna, kom ju till inte minst på grund av den liberala agitationen, även om den inte hade kunnat genomföras om inte socialdemokratin hade levererat de stora bataljonerna. Vid den första riksdag jag kom med i så genomförde man den första stora socialreformen, nämligen den lagstadgade 8-timmarsdagen. Det skedde under ett samarbete mellan

regeringen och riksdagen, en regering som var sammansatt av liberaler och några stycken socialdemokrater.

Och under den följande tiden, som vi kan kalla den socialpolitiska perioden och där den stora huvudsakliga uppgiften för socialdemokratin har varit genomförandet av socialpolitiska reformer, så har vi fått hjälp än från den ena sidan och än från den andra. Det är ändå ganska intressant att erinra om att när vi 1933 kom in på den andra linjen, som har utmärkt hela den här perioden, nämligen frågan om att ge folk sysselsättning och genomföra full sysselsättning, då tog vi ett nytt stort steg och lyckades bilda en majoritet av socialdemokrater och bondeförbundare.

Jag skall inte underskatta att vi så småningom under trettioalet kom så långt, att vi vid valet -38, landstingsvalet, hade en majoritet av socialdemokrater gentemot alla de andra partierna tillsammans. Och man kan därför säga, att från -38 skulle väl egentligen frågan kunnat ställas: "Är nu inte tiden inne att gå längre än vi hittills har gjort"? Det första socialdemokratiska partiprogrammet är från 1897 och det är sålunda en ganska lång tid fram till -38, då vi som sagt för första gången hade fått en egen majoritet. Men det som man inte får glömma är att året därpå kom andra världskriget.

Andra världskriget var ju inte någon tid för att ta upp frågan om hela samhällets organisation. När kriget var över hade de sociala reformerna, som hade utarbetats inom socialdepartementet, blivit så aktuella, att de måste komma före allt annat. Vi hade vid krigsslutet t.o.m. en större majoritet i riksdagen än någonsin förut men det viktigaste var att fullfölja den stora nya giv som kom åren 46-47. Därmed kan man säga, att den i viss mån grundläggande delen av partiets program dithills var genomförd och den socialreformistiska perioden avslutad. Jag glömmer inte att under de följande åren kom det som många kanske skulle anse som en ännu större reform än någon av de tidigare, nämligen ATP. Som ni vet genomfördes ATP på vår väg under stöd ifrån fackföreningsfolket. Lönearbetarna betalar själva och bildar underlaget för hela denna stora reform. I den mån som denna kommer att spela en roll vid fortsatt ombildning av samhället, så kan man säga, att den är ett uttryck för att den stora mängden av lönearbetarna frivilligt har avstått från viss del av de löner, som de kunde ha tagit ut omedelbart för att en gång kunna pensionera sig själva och möjligen använda det stora kapital som därigenom bildats som hjälp vid den omformning av samhället till en gemensamhetsorganisation, som jag tidigare har talat om.

Jag har talat om socialpolitiken som ena stora linjen, den andra linjen är den fulla sysselsättningen. Vi förbinder den med trettioalet och det är naturligtvis riktigt. Men det är klart att idéerna om att man under dåliga tider skulle låta samhället gripa in för att använda det kapital som ligger oanvänt, de idéerna är uttryck för ett sådant enkelt sunt förnuft att de aldrig har saknats i resonemangen om offentlig verksamhet. För en stund sedan erinrade Erlander mig om att det nya 1930 inte var att man sade att man under dåliga tider skall arbeta mer och under goda tider kan samhället, stat och kommun göra mindre. Utan det nya var föreställningen att man kan bryta en konjunktur, en stor nedgångskonjunktur, i det kapitalistiska ekonomiska livet som kapitalisterna själva inte vet någonting annat att göra mot än att sitta och vänta, som det heter, tills konjunkturen vänder igen. Jag skall inte kasta in någonting om dagens

läge, men det vore inte riktigt roligt att höra såsom ett stort argument just nu att vi är ännu i det läget, att vi kan vänta, konjunkturen vänder nog.

Men konjunkturutvecklingen är en mycket besvärlig sak, jag menar, att den är mer invecklad än vi kanske trodde när vi i början på 1930-talet började tala om att samhället skulle gripa in och använda de produktionsmedel som de enskilda inte tyckte att det lönade sig att använda. Jag tror att jag vågar säga, att när vi utvecklade de idéerna, så var ingen okunnig om att det var en sida av saken som hade en baksida. Man kunde alltså lyfta upp en konjunktur ifrån botten bara genom att ta oanvänt kapital och arbetskraft i bruk, för lägg märke till det är inte pengarna det gäller, utan det gäller de produktionsmedel som finns och den arbetskraft som finns och de pengar som kan användas för att sätta dem i rörelse.

Ingen behöver vara okunnig om att det var en väldigt enkel metod att så att säga börja med. Det var precis vad de enskilda företagarna gör när de vänder konjunkturen, den vänder en gång men varför den vänder vet ingen. Den ena efter den andra utav de enskilda företagarna, som förut har varit pessimistiska, har börjat bli litet mer hoppfulla och säger att vi kan sätta igång litet grand, och när de sätter igång så kommer mer köpkraft i rörelse och den köpkraften sätter mer i rörelse och så stiger det. Vi frågade: varför skall vi vänta på att enskilda företagare äntligen kommer till insikt om att de kan göra någonting när vi kan göra det gemensamt? Men då var vi också tämligen på det klara med att det skulle komma en tid: när det alls inte är bara glädjande att man hade en stigande konjunktur för samtidigt skulle priserna stiga och lägg märke till vad som har varit. Jag erinrar om det därför att i de TV-program, som uppgivits skildra den socialdemokratiska politiken under alla de förflutna åren, där har jag varit med, inte därför att jag har vetat någonting om programmet i förväg. Men jag hade en lång intervju omedelbart efter att jag hade fyllt 90 år, där de som intervjuade från TV talade om att detta skulle användas och spelas upp under tre gånger. När jag sedan fick se, att det blev ett stort program i åtta delar så blev jag ju litet förvånad.

I alla händelser, hela den diskussionen om vad man skulle kunna göra och inte skulle kunna göra och motståndet emot den politik, som vi lyckades föra till seger i början på 30-talet, den var på ett sätt ny, men den var på ett annat sätt gammal. För vad en ung nationalekonom nyligen har upptäckt och vad vi socialdemokrater borde ha bättre kommit ihåg, det var att åren närmast före första världskriget, jag tror det var både 1911,-12 och -13, så väckte den socialdemokratiska riksdagsgruppen en motion i riksdagen, den var formulerad på precis samma sätt, och den gav uttryck för någonting som man kan erinra om därför att det var så typiskt för det sätt på vilket man ännu 1911, 12 och -13 såg uppgiften för socialdemokratin och för socialismen. Man sade att samhället skulle sätta igång arbeten och betala avtalsenliga löner, det var kärnan. Vi vet mycket väl, sade man, att detta inte räddar eller så att säga löser hela problemet om sysselsättningen, men det gör ändå den nytta det kan. Och det egendomliga var att fastän riksdagsmajoriteten, som var borgerlig, slog ner den här utredningsmotionen så hänvisade de borgerliga inte till att den var något samhällsfarligt utan de sade att det betyder så litet. Vi kan göra så litet, När däremot sakerna togs upp efter det första världskriget, på 1920-talet, då vi också talade om detsamma, då hade de borgerliga funnit att det var någonting farligt i det. Och det farliga var att vi ville ha lönerna oförändrade. Man skulle acceptera de löner, som hade uppstått under den goda tiden, och man skulle inte söka lösningen av krisen

genom att säga lönerna ska ner. Den striden den slöts också och vi lyckades genom samarbetet med bönderna så att säga komma in på nya vägar. Man kan nog säga, att dessa två vägar, den socialpolitiska vägen och den fulla sysselsättningens väg, de har varit kärnan i den socialdemokratiska politiken tills nu. Jag innefattar ATP-reformen såsom en del av den föregående politiken.

Utan att på något sätt föregripa eller misstolka vad Frans Nilsson har sagt, så är det tydligt att han har - och det skulle också finnas i bakgrunden för de studiegrupper som skulle studera läget för att diskutera det socialdemokratiska partiets verksamhet i fortsättningen - gett uttryck åt känslan att vi har kommit i en situation som inte riktigt motsvarar vad vi har väntat oss. Man skulle ju kunna säga; att den jämnare fördelning av vad vi alla gemensamt producerar har så att säga till redskap haft socialpolitiken. Men socialpolitiken skall betalas med skatter, och ingen skall förneka, att skatterna har stigit på ett sådant sätt, att det är naturligt om de som har ansvaret för dem finner att fortsättningen kan inte bara bestå av att vi pressar människorna på mer skatter. Jag tror att jag kan säga att jag har varit med om den tiden då vi tänkte att socialpolitiken skulle betalas genom att folk med de större inkomsterna och förmögenheterna så småningom tvingade att betala en större del av sin inkomst till skatt. Det skulle liksom räcka till för att jämna ut den stora mängden med de mindre inkomsterna. Det visade sig att detta inte räckte. Det finns också många andra skäl till att vi har gått över från sådana direkta skatter som verkligen tar hänsyn till folks inkomster och till en beskattning av konsumtionen, som på den tiden då jag först blev socialdemokrat, ansågs vara ett skiljemärke mellan höger och vänster. Högern ville ha konsumtionsskatter som drabbade alla människor, och socialdemokrater och liberaler ville i stället att man skulle pressa på inkomstskatten.

Det är sagt mera i förbifarten, men det hänger samman med att vi har kommit i en ny situation även när det gäller frågan om socialpolitiken. Vi kan inte utan vidare säga att vi har råd till vad som helst ifråga om att jämna ut för mindre inkomsttagare genom att ta ut mera av de större. Det skulle inte räcka. En del av socialdemokraternas motståndare, inte minst den förre liberala partiledaren, Bertil Ohlin, har inte upphört att tala om hur lite det finns att dela också om man skulle ta bort allt som finns på en inkomst över 100.000 eller 200.000. Svårigheterna för socialpolitiken är alltså tydliga om den bara skall betalas med skatter.

Frågan om arbetslösheten, den fulla sysselsättningen och krispolitiken, har också kommit i ett annat läge. Den första stora och enkla insatsen var ju att säga, att när kapitalet ligger oanvänt och arbetskraften står arbetslös är det en enkel sak att sätta i gång arbetet - vad arbete som helst det är nyttigt för det sätter igång hjulen. Ingen kunde vara blind för att vi skulle få ett problem då om inflation, att vi inte kunde fortsätta bara med att öka ut och öka ut med vad som helst. Man skulle också finna som flera socialdemokrater inte minst ifrån fackföreningsrörelsen påpekade, att när vi hade full sysselsättning i stort sett så fanns det öar av arbetslöshet. Och därför skulle man inte längre fortsätta med den där allmänna höjningen av inkomsterna. Vi skulle i stället ha en selektiv arbetslöshetspolitik, vi skulle behålla dessa öar av arbetslöshet för sig för samtidigt med att det finns arbetslöshet på vissa håll så finns det brist på arbetskraft på andra. Jag behöver inte säga mer om denna arbetsmarknadspolitik. Inte minst den man som vi inte fått användning för här i Sverige för politiskt arbete utan som sitter i Paris, nämligen Gösta Rehn, utvecklade först de här idéerna. De är alldeles riktiga, men felet skulle jag vilja säga är att saken inte är fullt så enkel. Det är

inte bara så att först kommer man upp till en full sysselsättning, och sedan har man kvar en del öar och de kan man behandla på detta sätt och när man då behandlar dem på detta sätt så klarar man det hela. Vilka anledningarna än är så har vi en prisstegring och vi har arbetslöshet.

Mot framtiden

Jag ser hur klockan går och jag får hoppa fram till det mest centrala jag har att säga i dag. Det handlar om det som gör att vi nu måste börja fundera på hur vi i fortsättningen skall föra vår socialdemokratiska politik. Problemet är att vi fortfarande har i allra största utsträckning ett kapitalistiskt samhälle. De kapitalistiska företagen har bestämmanderätten och också skyldigheten skulle vi säga att hålla igång företagen så gott de kan. Och det är dessa kapitalistiska företagare och deras språkrör- ja nu förenklar jag så mycket jag kan men jag tror man kommer till kärnan ändå - som säger: Ni har inte förändrat det här samhället till ett socialistiskt samhälle. Vi har ett kapitalistiskt samhälle i den betydelsen att det är enskilda och deras intressen att producera, som är drivkraften i det hela. Om ni vill att vi skall göra någonting, om ni vill att vi skall hålla igång, om ni vill att vi skall skapa nytt, så får ni låta bli att hota oss med att vi inte längre skall få styra det hela. Jag skall uttrycka det på annat sätt. Så länge vi lever i detta ifrån organisatorisk synpunkt privatkapitalistiska samhälle, så länge har vi ännu inte funnit något annat medel att bekämpa denna nya arbetslöshet. De klara försvararna av detta privatkapitalistiska system säger: om ni inte vill sänka de orimliga skatterna för oss. Om ni inte vill avsvärja er de planer som vi vet ligger under era åtgärder fastän ni inte har vågat komma fram med dem, så skall ni inte begära att vi skall hjälpa er på något sätt att komma bort ifrån arbetslösheten. Det är en grov bild av läget, men jag tror att den är riktig. Om vi hade haft ett helt annat inflytande på olika sätt över olika delar av näringslivet hade vi kunnat säga, att de som nu är arbetslösa på ett håll för vi över till olika områden. Vi måste naturligtvis göra klart att i varje föreställning om en ändrad organisation av det ekonomiska livet måste ingå i ett centralt element av gemensamt övervägande av hur våra tillgångar ska användas. En centralisering av vad som man kallar för investeringspolitiken i de stora dragen, den kan alltså inte undgå att bli ett gemensamt ändamål. Och i den mån som detta kräver större inflytande för samhället så är vi inte rädda för att säga att det vill vi ha – hur sedan alla de olika delarna skall styras och hur mycket av makten inom de enskilda företagen som skall ligga i händerna på dem som äger och sätter till kapital eller skall ligga i händerna på dem som utför arbetet. Allt detta har nu blivit aktuellt på ett sätt som det inte har varit tidigare.

Det som gör att man i detta ögonblick är både förhoppningsfull i fråga om framtiden och osäker om hur den ska gestalta sig, det är att den fackliga rörelsen slutligen har övervunnit sina betänkligheter emot att säga vi är inte bara till för att pressa ut så mycket lön som möjligt ur våra kapitalistiska ägare utan vi vill vara med och styra dessa företag där vi tillbringar en så stor del av våra liv. Jag menar att det är en sådan stor nyhet att, så innan man ser hur denna nya linje kommer att i praktiken tillämpas eller utformas av fackföreningsrörelsen, så är det svårt att ha en bestämd mening. Men det är mycket svårt att vara optimistisk, om därmed menas att detta utspel från fackföreningsrörelsens sida kommer att godtas av de enskilda företagen. De kan inte väntas säga: kom i vår famn, ni skall hjälpa oss så att företagen sköts på allra bästa sätt, och alla de saker som ligger i ordet

miljöförbättringar skall vi vara överens om, och så skall vi dela det som produceras efter att ha resonerat oss fram.

En liten sak skall jag kasta in här. Det är ju ganska egendomligt att den senaste tiden så har man närmat sig detta sätt att betrakta produktionen som ett medel att få fram det som vi sedan alla skall leva av och alla därför också dela. Men det har tagit en väldigt typisk form skulle jag vilja säga i ett samhälle som vårt. Det har blivit så att man ifrån företagarnas sida räknar ut att så och så mycket kan man räkna med att vi skall producera. När man har sett efter vad som behövs för att utveckla företagen, så finns det så och så mycket kvar och det får ni dela. säger man till löntagarna. Och vill ni slåss om det ni tre organisationer, så kan vi ju titta på det, men det är egentligen inte vår sak. Det naturliga svaret ifrån alla socialister och från alla fackföreningsmän måste vara, att är vi överens om att vi producerar tillsammans så skall vi också dela det vi producerar tillsammans. Då skall vi också se efter hur mycket som det är nödvändigt att ge åt dem som släpper till kapital av olika slag och hur mycket som är nödvändigt att gemensamt samla för en fortsatt utveckling av det ekonomiska livet. Vill vi vara med om det och göra det på fullt allvar, så kan det ju bli den fredliga vägen. När LO:s program hade blivit känt så skrev en socialdemokratisk tidning att nu beror det på företagarna själva om vi skall behöva aktualisera frågan om äganderätt. Ja, äganderätten i betydelsen av bestämmanderätt, det är den stora frågan.

Vad jag vill komma fram till här innan jag slutar det är att en diskussion, som jag tror är nödvändig inom partiet för att se vilken väg man skall följa. Den diskussionen har att syssla just med problemet om hur man skall kunna fördela makten och beslutanderätten inom näringslivet. Mellan en central myndighet, som i sista hand naturligtvis, när det är riktigt tveksamt om saken, får fälla avgörandet, och de enskilda företagen. För de enskilda företagen gäller det alltså hur mycket frihet de skall ha att bestämma över hur de skall organiseras och hur de skall sköta sig, hur de skall lösa sina problem på olika sätt, precis som de gör nu, men under en demokratisk ledning. Där kan jag tänka mig övergångsformer, om företagen är villiga att diskutera sin egen avveckling under tidens lopp, annars på annat sätt. I alla händelser måste de som arbetar ha bestämmanderätten, i den mån som den inte måste begränsas av de gemensamma intressena, som får representeras av ett samhällsorgan, som vi kanske kallar för staten.

Vi kan inte längre försöka skylla över att det socialdemokratiska partiprogrammet helt enkelt börjar med att säga, att bestämmanderätten över det ekonomiska livet skall ligga i hela svenska folkets händer. Det kan inte tolkas som i enskilda företagares händer. Det måste betyda att en eller annan form av bestämmanderätt måste ligga hos de många människorna. Början av partiprogrammet skärper kraven på den socialdemokratiska politiken ytterligare, kanske på ett sätt som för ögonblicket inte är praktisk politik, nämligen genom att säga att de demokratiska idéerna skall genomsyra hela vårt liv på alla möjliga punkter. Det är såsom ideal mycket bra, men ofta är det så att idealen, om man uttrycker dem alltför allmänt, skyler över det som kan göras och som måste göras under den närmaste tiden. I dessa allmänna grundsatser för socialdemokratien talas alltså om det problem som nu ligger för oss nämligen den brist på demokrati som råder inom det ekonomiska livet, just därför att makten att bestämma med vissa inskränkningar fortfarande anses ligga och måste ligga hos enskilda ägare, som måste drivas fram av utsikterna att få vinst. Och vinst i

och för sig är inget ont, om det bara betyder att den som får vinsten kan producera mer effektivt än den som inte får någon vinst. Men om det däremot betyder att man skall ha obegränsade möjligheter till att ha inkomster och förmögenheter, som kommer att göra samhällets klyvning mellan fattiga och rika till en fortsatt verklighet, då kan vi inte gärna låta bli att vända oss mot denna föreställning.

Vårt program står ensamt bland partiprogrammen på det viset, att det ger åt partiet och åt de massor av människor som samlas bakom partiet en uppgift i samhället, som innebär att inleda en ny period i åtminstone de västerländska samhällenas historia. Jag bortser från de delar av världen som inte var aktuella då Marx skrev och då den svenska socialdemokratin växte fram, bortser också från hur saken har tolkats i de östliga socialistländerna. Programmet innebär i grund och hotten; att när vi har lagt fast vår grundsats att alla människor skall vara med och bestämma så ska vi finna olika former i vilka demokratin kan ta sig uttryck. Demokratin kan inte betyda att alla människor i Sverige skall bestämma över allting i den enskildes liv. Demokrati betyder ingenting annat än att alla skall vara med och bestämma om det som alla har intresse av. Därför kan demokratin och organisationen av demokratin få så många olika former. När man kommer till det ekonomiska livet, kan man inte vägra att säga, att inom de företag som producerar vad vi behöver, där har vi en grupp människor som är de som står närmast själva detta arbete och som därför skall gemensamt besluta om det. Men sedan måste denna grupp när det gäller saker som inte bara rör det enskilda företaget utan har inflytande på hela samhället, finna sig i att hela samhället är med och bestämmer.

Att vi måste ha någon form av central styrning av det ekonomiska livet samtidigt med att vi skapar en demokratisk ordning på arbetsplatsen och inom de olika företagen, det är i grund och botten det program som jag önskar skulle diskuteras under dessa tider. Och skall diskuteras i insikt om att här har vi en uppgift för den samlade arbetarrörelsen som inte kan utföras av någon annan. Man har skämtat så mycket, och jag kan mycket väl förstå det, med talet om att arbetarrörelsen har en historisk uppgift. Man har sagt att det är metafysik att tala om att det finns någonting som heter uppgift för samhället och världen. Men det finns ögonblick då både den enskilda och organisationer kan känna sig ha en uppgift. Låt mig ta ett enkelt fall. Om jag ser en människa som håller på att drunkna, det är många människor runt omkring, men kanske bara jag som kan simma, är det så konstigt om jag skulle säga att det är min skyldighet att hoppa i och hjälpa honom. Om vi kan säga att det finns, i detta läge och inte minst i vårt land, ingen annan organisation, ingen annan grupp av människor, ingen annan klass som kan spela rollen att så småningom föra över det kapitalistiska samhället till en form av socialistiskt samhälle än arbetarrörelsen, så tror jag inte vi behöver vara rädda för att tala om en historisk uppgift.

Anförande av Ernst Wigforss i Malmö den 6 november 1971 till 90-årsminnet av August Palms' första socialistiska föredrag i Sverige. Tryckt i bilaga till Arbetet tisdagen den 14 mars 1972.